

I slutet av augusti 2026 sitter en tolvåring från Stockholm i Palais des Nations i Genève. Trond Scholtens Pennanen är ett av fem barn som deltar när FN:s arbetsgrupp diskuterar ett nytt tilläggsprotokoll till barnkonventionen: rätten till kostnadsfri offentlig förskola och gymnasieutbildning, och erkännandet av tidig barndomsomsorg som en del av rätten till utbildning. Det är inte det tredje tilläggsprotokollet om klagorätt, som Sverige fortfarande inte har ratificerat. Det är ett fjärde, tillsatt av Human Rights Council 2024, som ska täppa till det hål som artikel 28 lämnar öppet.

Scenen är typisk för vår tid. Barnet syns, staten applåderar, och substansen kommer senare. Det är samma mekanik som präglade den svenska inkorporeringen av barnkonventionen 2018: en gest som framställdes som ett steg mot att stärka barns rättigheter, men som i praktiken flyttade de svåra avvägningarna från lagstiftaren till rättstillämpningen.

Det nya protokollet följer egentligen bara samma gamla mönster som vi såg under 2018. Går Sverige med nu så hamnar vi i precis samma dilemma igen. Ska de nya skyldigheterna bakas in direkt i skollagen – med alla de tydliga, vägledande förarbeten som då krävs – eller ska vi bara godkänna den internationella texten rakt av? Gör vi det sistnämnda flyttar vi över hela bollen till domstolarna. Då blir det upp till dem att tolka reglerna och väga individens rätt mot vad kommunernas budgetar faktiskt tål. Det är exakt samma metod som förr, samma typ av retorik och, framför allt, samma sätt att vältra över ansvaret på någon annan.

Och dubbelheten består. Samma rörelse som vill ha Trond i Genève har länge krävt att Sverige ratificerar tredje protokollet, så att barn kan klaga till kommittén när svensk rätt inte räcker. SOU 2023:40 föreslog det. Det har inte skett. Sverige inkorporerade konventionen som lag, men avstår från det rättsmedel som skulle göra lagtexten utkrävbar mot staten.

Trond är därför inte ett undantag från den svenska linjen. Han är dess illustration.

Den bortvalda huvudlinjen

När Sverige ratificerade barnkonventionen 1990 var det ett folkrättsligt åtagande, inte ett nytt normlager i den interna rätten. I tre decennier hölls den dualistiska linjen: traktat ska inte lyftas in som lagtext, utan genomföras genom transformering och fördragskonform tolkning. Det är en metod som bygger på att lagstiftaren tar ansvar för konflikter mellan intressen och att domstolar får stöd i förarbeten när regler ska tillämpas i enskilda fall.

Barnkommittén avrådde redan 1997 från inkorporering. Konventionen är allmänt hållen, saknar förarbeten och innehåller artiklar som siktar mot gradvis

genomförande. I ett land med omfattande barnrättslagstiftning skulle vinsten vara liten, menade kommittén, och tolkningen borde göras politiskt. Ds 2011:37 drog samma slutsats: svensk rätt var i stort sett väl anpassad, ofta strängare än konventionens minimikrav. Problemet låg i tillämpningen, inte i att texten saknades i SFS.

Det var den svenska huvudlinjen i mer än tjugo år. Den bröts inte för att den hade visat sig otillräcklig. Den bröts för att den politiska efterfrågan på en gest blev starkare än respekten för lagstiftningens teknik.

Den politiska mekaniken bakom beslutet

När Barnrättighetsutredningen tillsattes 2013 var uppdraget att kartlägga tillämpningen och väga för- och nackdelar. I februari 2015 kom tilläggsdirektivet: utredaren skulle nu föreslå en inkorporeringslag. Frågan var inte längre om, utan hur. SOU 2016:19 levererade det som efterfrågats, samtidigt som den medgav att flera artiklar är svåra att tillämpa och att konflikter med annan lag skulle "sällan" uppstå och kunna lösas i rättstillämpningen. Det är en mening som i efterhand framstår som en kapitulation: lagstiftaren avstår från att lösa konflikterna och överlämnar dem till rättstillämpningen.

Remissinstanserna delades längs en bekant spricka. Barnombudsmannen, Rädda Barnen, Unicef, Bris och Allmänna Barnhuset talade om signalvärde och synliggörande. De juridiska instanserna varnade för vaga formuleringar, motstridiga regler och ett tolkningsansvar som lades på dem som ska avgöra enskilda fall. Lagrådet avstyrkte. Yttrandet från september 2017 är ovanligt rakt: artiklarna är allmänt hållna och inte ägnade för direkt tillämpning; konventionen saknar förarbeten; ansvaret för normkonflikter läggs på domstolar och myndigheter; och det är en bakvänd ordning att först inkorporera och sedan utreda hur konventionen förhåller sig till svensk rätt.

Det är svårt att överskatta hur ovanligt det är att Lagrådet avstyrker en hel lag. Ändå gick regeringen vidare.

Propositionen 2017/18:186 bar två budskap. Utåt sades att inkorporeringen "i princip inte" ändrar något, eftersom fördragskonform tolkning redan gäller. Samtidigt sades att transformeringsen måste fortsätta och att konventionen ska synas i fler lagar. Det första argumentet lugnade dem som fruktade rättsosäkerhet. Det andra var det som skulle förändra rättsordningen.

Det som drev Socialdemokraterna var en blandning av identitet, tryck och taktik. Barnrätten passar partiets självbild: agaförbudet, den tidiga ratificeringen, strategierna 1999 och 2010. Utifrån kom barnrättskommittén och organisationerna med omdömet att Sverige inte syntes leva upp till åtagandet. Inåt kunde V och MP hållas, L och KD vinnas, och M, C och SD ställas som den sida

som sade nej till barn. Det är så symbolpolitik ser ut när den ska se ansvarstagande ut: man röstar fram texten och begär sedan att någon annan ska se till att den fungerar.

Efter 2015 fanns dessutom en administrativ beräkning. Konflikten mellan stramare regler och barn i asyl- och socialprocesser var skarp. En spridd, vagt hållen standard ger regeringen ett språk för avvägningar utan att varje undantag måste skrivas i klartext. Samma språk kan användas åt båda håll. Det är politiskt användbart just därför att det inte avgör.

Spridningen av "barnets bästa" – och den nya lagstiftningens språk

Artikel 3 säger att barnets bästa ska beaktas i första hand. Det är en primärhänsyn, inte en trumf. I den svenska transformereringen har formuleringen ofta skruvats hårdare. I den nya socialtjänstlagen heter det att barnets bästa ska vara avgörande vid vård- och behandlingsinsatser. Liknande portalmeningar finns i skollagen, utlänningslagen, föräldrabalken, LVU, LSS, hälso- och sjukvårdslagen och patientlagen.

Det är här inkorporeringen får sin verkliga verkan. När principen väl ligger i sektorslagarna räcker det inte att släcka inkorporeringslagen. Varje sådan paragraf måste ändras för sig, med egen proposition, egen remissrunda och egen anklagelse om att lagstiftaren sviker barn. Det är den praktiska lösningen.

Den andra lösningen är moralisk. "Barnets bästa" är ett uttryck som nästan inte går att opponera mot i offentlig debatt. Den som vill återinföra en avvägning – mot föräldrarätt, brottsbekämpning, migrationspolitik, kommunens budget eller likhet inför lagen – framställs lätt som någon som sätter vuxna före barn. Det visste de som drev inkorporeringen. Signalvärdet var poängen. En lag som är vag i substans men helig i språket är svårare att riva än en lag som talar klarspråk om vad som ska väga mot vad.

I migrationsrätten blev detta särskilt tydligt. När vuxna regler skärptes kunde barnets anknytning, skolgång och "särskilt ömmande omständigheter" öppna en sidodörr. Domar som MIG 2020:24 visade hur konventionen, väl inne i svensk lag, kunde bära ett sådant resonemang. Omvänt kan samma princip åberopas mot barnet när staten vill något annat. Texten styr inte. Den legitimerar.

I familje- och socialrätten har mekaniken en annan riktning. Ju mer barnets bästa görs till avgörande hänsyn, desto mer förskjuts tyngdpunkten från vårdnadshavaren till professionen. Föräldern blir en part vars intresse ska vägas – och ofta vägas ner – mot en bedömning som socialtjänst, BUP eller skola formulerar. Det kan vara befogat när ett barn far illa. Det blir något annat när formuleringen används som generell fullmakt.

Organisationerna som drev lagen fick också ett institutionellt intresse. Barnombudsmannen, Unicef, Bris och Rädda Barnen fick ett starkare mandat att granska och underkänna. FN:s barnrättskommitté fungerar som yttre påtryckning. Det är ett effektivt system för att bevara en linje även när väljarna skiftar.

Vad som faktiskt hände – och vad som står kvar

Efter 2020 nämner högsta instanser konventionen oftare. Det är sant. Men djupgående resonemang är ovanliga. Hänvisningar till barnrättskommitténs allmänna kommentarer är sällsynta. Barnkonventionsutredningen fann att svensk rätt till allra största delen redan överensstämde med konventionen. Riksrevisionen har pekat på samma sak som tidigare utredningar: bristerna sitter i tillämpningen.

Det är precis den slutsats som drogs redan 2011. Skillnaden är att Sverige nu har ytterligare ett normlager, utan att de praktiska problemen lösts.

Att riva inkorporeringslagen är juridiskt enkelt. Men verkan av den är svårare att rulla tillbaka. Inte för att rättsordningen förbjuder det, utan för att orden har spridits, moraliserats och kopplats till yrkesgrupper vars uppdrag växer med principens räckvidd. Den som vill backa måste ändra många lagar, uthärda anklagelsen att barn offras, och samtidigt medge det som Lagrådet sade redan 2017: att en vag överordnad standard inte stärker barnets rätt så mycket som den flyttar makten över vad den rätten ska betyda.

Slutpunkt

Inkorporeringen framställdes som ett steg mot att barnet skulle bli rättssubjekt. I praktiken blev den ett exempel på hur politiken under 2010-talet allt oftare valde att skriva vaga principer i lag och överlåta de svåra avvägningarna till domstolar och myndigheter. Det är en metod som ger rörelsefrihet åt den som tillämpar – och skydd åt den som stiftade.

Fem år senare är resultatet tydligt: fler hänvisningar i domskäl, samma tillämpningsbrister som tidigare, och en lag vars innehåll i stora delar fortfarande måste tolkas fram av dem som inte fick skriva den.

Välj ett ränteläge som inte samtidigt slår undan benen på räntekänsliga hushåll. Att vänta på det perfekta tillfället får dock inte bli ett evigt nej. Det rätta tillfället är det som aviseras i tid.

Ränteavdraget överlevde 1991 som symmetri i ett dualt system. Därefter sänktes beskattningen av bostaden, ISK infördes och avdraget blev i praktiken en subvention av skuldfinansierat ägande. Det höjer priser och belåning. Det ökar

inte ägandet. Nedtrappningen är inte en gest mot villaägare. Den är en återgång till principen att skatten inte ska belöna den som lånar framför den som sparar.

/Staffan Scherloff